

מראי מקומות - יומא לת.

מחלוקת האם המשנה שם מונה כשירי דור ודור, או מי שהיה באותו הדור, וביאר התקלין חדתין שם שמחלוקתם היא האם למעשה קבלו החכמים את תשובותיהם של המשפחות.

ה. הללו פתן מתעפשת

כתב התוספות ישנים, שאף שהיה הלחם חם כיום הלקחו, מה שאפשר לעשות בידי אדם לא היה הקב"ה רוצה לתקן. גם הריטב"א פירש כן, והוסיף, שבזמן שלא היו עושין רצונו של מקום, לא היה נס בלחם הפנים להיות חם ביום הלקחו.

ו. כפלו להן שכרן ובאו

הקשה הבן יהודע, וכי אדם עושה נקימה ונטירה עם ההקדש. ועוד, למה הפריזו חכמים לכפול בבת אחת, שמא היו מתרצים בפחות מכפל. ותירץ, שבית גרמו לא עשו כן משום חימוד ממון או בדרך נקימה, אלא שראו שבדבר זה נתקדש שם שמים, שהכל אמרו כל פעל ה' למענהו. לכן אמרו מצוה שיתפרסם דבר זה לכל, ויהא נזכר לדורות עולם. ואם היו חוזרין בלא תוספת, לא היה מתפשט דבר זה בין בני אדם. אך על ידי שסירבו ולא חזרו, אלא כשכפלו שכרן נתפרסם דבר זה, והיה שיחה בפי הבריות, וממילא נודע לכל ענין זה שכל פעל ד' למענהו. ונמצא שכונתם לטובה, להגדיל קידוש שם שמים בעיני העולם, וגם החכמים שכפלו שכרן בבת אחת, היתה כונתם לטובה על דרך זה.

ז. ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן

בהמשך הגמרא משמע שרק בית אבטינס ידעו העשב שנקרא מעלה עשן. ובמשנה למלך (כלי המקדש ב' ד') הביא דברי הבית יוסף (או"ח קל"א), שמעלה עשן אינו מעכב בקטרת, ולכן אינו במנין אחד עשר הסממנים, ואם חיסר אותה אינו חייב מיתה, שהוא רק לתיקון בלבד. ותמה עליו המשנה למלך מהמבואר להלן (ג.) שאם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה. ודן מסוגייתנו שמשמע שאלו שבאו לעשות הקטורת במקום בית אבטינס, לא ידעו עשב זה, ומכל מקום הסכימו חכמים לעשות הקטרת, הרי שאינו מעכב. והמשנה למלך דחה ראיה זו, שיש לפרש שאמרו לחכמים שידעו מהו עשב מעלה עשן, וכיון שראו חכמים שאין הקטרת עולה כתמה הבינו שבאמת אינם יודעין מהו מעלה עשן, עיין שם שהאריך בזה. וכעין זה ביארו בתוספות ישנים, שהעירו מדוע הניחו לאנשי אלכסנדריא לעשות הקטרת, אף שלכאורה לא ידעו מהו העשב הנקרא מעלה עשן, וביארו שהכירו עשב אחר ששמו מעלה עשן, ולכן לא היתה הקטרת חסרה כלום, אלא שלא הכירו את המעלה עשן שידעו בית גרמו שהוא מעלה עשן המיתמר ועולה.

א. כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים פירש הריטב"א, שאף שכתוב 'לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד', כבר פירש בספרי שהיינו רק לגור, אבל לסחורה מותר. אכן תמה על מה סמכו העולם לגור במצרים בזמן הזה, כגון הרמב"ם וכמה מהגדולים. ותירץ בג' דרכים: א. שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו, ואלו עיירות אחרות הן, שנתיישבו אחר כך. ב. הרא"ם תירץ, שהאיסור הוא רק 'לשוב בדרך הזה', דהיינו במהלך באותה הדרך שהלכו ישראל, שהיא מארץ ישראל למצרים דרך המדבר. ג. האיסור הוא רק כשישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה, שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצווי הארץ, כל חוצה לארץ אחת היא.

ב. עמד הוא וכרכה אמר להם הטילוני עמה

הטעם שלא מסר נפשו גם על הראשונה, פירש העיין יעקב, שסבר שכיון שנשאר כדוגמתה יכולין לעשות בירושלים אחרת כמותה, לכך לא מסר נפשו עבורה, מה שאין כן בשניה, שאילו היתה נאבדת לא היו יכולים לעשות כדוגמתה מסר נפשו עליה, וסמך עצמו על הכלל ששלוחי מצוה אינן ניזוקין.

ג. ויש אומרים מפני שנחשתן מוצהבת היתה

טעם יש אומרים אלו שלא פירשו מפני שנעשו בהן נסים, ביאר המשך חכמה (שמות כ"ז, י"א) על פי המבואר במסכת בבא קמא (א.ס.), שכל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה בשמו. ואף כאן, כיון שמסר נפשו על הדלתות, ולא היה ראוי לעשות כן, אין לומר שמפני הנס שאירע לו בהם אין להחליפם, אלא על כרחך סברא אחרת היתה, משום שנחשתן מוצהבת.

ד. ועל זה מזכירין אותו לשבח

כתב המהרש"א שרק על מה שלא יצאו עם פת נקיה היו מזכירין אותו לשבח, וכמבואר בגרסת רש"י 'שמעולם', אבל על כך שלא רצו ללמד ונתנו טעם שלא ילמוד אדם שאינו הגון, בזה לא הזכירו אותו לשבח, לפי שלא האמינו להם חכמים, וסברו שכונתם להרבות שכרם וכבודם. ולפי זה מה שאמרו להלן בעמוד ב' שכולן מצאו תשובה לדבריהם חוץ מבן קמצר, היינו שלדבריהם היתה להם תשובה, אבל באמת לא קבלו חכמים את תשובתם. ומה שאמרו 'על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה', אין זה על בית גרמו ובית אבטינס והוגרס בן לוי, אלא על הנזכרים קודם בן גמלא וכו'. וכן פירש הרע"ב כאן.

אבל התוספות רי"ד לא פירש כן, אלא שבתחילה סברו חכמים שמפני גאוותם היו עושים, אבל כשמעו תשובתם אמרו עליהם זכר צדיק לברכה, ורק על בן קמצר וחביריו אמרו 'ושם רשעים ירקב'. ובשקלים (ג.) הביאה הגמרא